

ФІНАНСИ ТА ОБЛІК

УДК 631.16:658.155.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2022-2.11>

Васюренко Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Наголюк О.Є.

кандидат юридичних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Березна Ю.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

УПРАВЛІНСЬКІ ТА ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В статті відзначено, що пріоритет аграрного вектору розвитку є для України не лише історичною дійсністю, але й можливістю посісти важливе місце в системі міжнародної економічної інтеграції. Цьому сприяє і потужний природно-ресурсний потенціал і міцні історичні традиції. Сьогодні трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасній економіці, ведуть до перебудови сільськогосподарського виробництва на новій технологічній та соціально-економічній основі, що вимагає формування більш раціонального механізму господарювання, чи не найважливішою складовою частиною якого є основний капітал. Якісне реформування сільськогосподарських галузей в напрямку їх технічного та технологічного переоснащення за умови врахування вимог ефективності та зростання продуктивності виробництва, є шляхом до реалізації наявного потенціалу аграрної галузі, в тому числі – експортного та приведе аграрних виробників до економічної незалежності та стабільності. Запропоновано систематизація показників за напрямками аналізу формування та використання основного капіталу та доповнення окремими показниками, які конкретизують вплив розміру основного капіталу на собівартість одиниці виробленої продукції та кінцевий результат діяльності підприємств.

Ключові слова: управління, облікове забезпечення, ресурси, основний капітал, ефективність.

MANAGEMENT AND ACCOUNTING ASPECTS OF FORMING
THE RESOURCE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Vasyurenko Larysa, Naholiuk Olena, Berezhna Julia

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

The priority of the agrarian vector of development is for Ukraine not only a historical reality, but also an opportunity to occupy an important place in the system of international economic integration. This is facilitated by the powerful natural resource potential and strong historical traditions. Today, the transformational processes taking place in the modern economy lead to the restructuring of agricultural production on a new technological and socio-economic basis, which requires the formation of a more rational management mechanism, the most important component of which is fixed capital. Slowing down the development of domestic agricultural machinery in combination with unsatisfactory volumes of replacement of shortages with corresponding imports deepens the problem of technical re-equipment of the main assets of agricultural enterprises. They are often morally obsolete and physically worn out, which leads to the technological backwardness of agricultural enterprises. A natural consequence is a decrease in economic efficiency and an increase in the energy and resource intensity of both products and production as a whole. Qualitative reform of agricultural industries in the direction of their technical and technological re-equipment, provided that the requirements of efficiency and increase in production productivity are taken into account, is a way to realize the existing potential of the agricultural industry, including export, and will lead agricultural producers to economic independence and stability. The purpose of the study is the scientific justification of approaches to the formation of the fixed capital of agricultural enterprises and the development of practical recommendations for increasing the efficiency of its use, as a basis for the growth of the economic potential and the effectiveness of the enterprises. The principles of regulating the process of formation and reproduction of the fixed capital of agricultural enterprises as a condition for the implementation of extended reproduction using the developed methodical approach, which is based on the adaptation of self-financing mechanisms to the modern economic conditions of agricultural enterprises of various specializations with the priority of maintaining control over the financial condition of the enterprise, are substantiated. It is proposed to systematize the indicators according to the areas of analysis of the formation and use of fixed capital and supplement them with separate indicators that specify the impact of the size of the fixed capital on the unit cost of the manufactured products and the final result of the enterprises' activities.

Keywords: management, accounting support, resources, fixed capital, efficiency.

Постановка проблеми. Гальмування розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування у поєднанні із незадовільними обсягами заміщення нестачі відповідним імпортом поглиблює проблему технічного переоснащення основних засобів аграрних підприємств. Вони часто є морально застарілими та фізично зношеними, що веде до технологічної відсталості сільськогосподарських підприємств. Закономірним наслідком є зниження економічної ефективності та підвищення енерго- та ресурсоемності як продукції, так і виробництва в цілому. Якісне реформування сільськогосподарських галузей в напрямку їх технічного та технологічного переоснащення за умови врахування вимог ефективності та зростання продуктивності виробництва, є шляхом до реалізації наявного потенціалу аграрної галузі, в тому числі – експортного та приведе аграрних виробників до економічної стабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем формування та ефективного використання основного капіталу сільськогосподарськими підприємствами присвячені праці багатьох вчених-економістів, серед яких Гайдуцький П.І., Кісіль М.І., Лукінов І.І., Олійник О.В., Онищенко О.М., Пасхавер Б.Й., Ульяновченко О.В., Хорунжий М.Й. та багато інших. Теоретичні та методичні засади поняття основного капіталу в історичному контексті знайшли своє відображення в працях класиків політичної економії, таких як Кене Ф., Тюрго А., Сміт А., Рікардо Д., Кларк Дж., Міль Дж. Науково-практичні засади підвищення ефективності функціонування основного капіталу в сільськогосподарських підприємствах, як основи виробництва, відображені у роботах багатьох вітчизняних вчених, зокрема, серед них слід виділити наступних: Андрійчук В.Г., Амбросов В.Я., Білоусько Я.К., Месель-Веселяк В.Я., Саблук П.Т.

Проте, незважаючи на численні дослідження вчених, ці питання залишаються актуальними протягом декількох століть. А зміна в державі останнім часом внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств, трансформаційні ринкові умови та створення нових механізмів господарювання вимагають активізації вивчення, поглибленого дослідження та наукового доопрацювання чинників, тенденцій та закономірностей формування основного капіталу аграрними підприємствами країни, вдосконалення комплексу науково-методичних заходів по підвищенню ефективності використання основного капіталу та створення інших сприятливих умов для зростання результативності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування підходів до формування основного капіталу сільськогосподарських підприємств і розробка практичних рекомендацій з підвищення ефективності його використання, як основи зростання економічного потенціалу та результативності діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес управління капіталом базується на певному механізмі. Він являє собою систему основних елементів, що регулюють процес розробки та реалізації управлінських рішень у цій області. У структуру механізму управління основним капіталом входять наступні елементи:

1. Ринковий механізм регулювання діяльності підприємства, пов'язаний з функціонуванням основного

капіталу. Попит і пропозиція на ринку засобів виробництва формує рівень цін, визначає ефективність використання окремих інструментів інвестування.

2. Державне нормативно-правове регулювання діяльності підприємства в області формування і використання основного капіталу. На сучасному етапі система державного регулювання у цій області включає: податкове регулювання, регулювання норм і методів амортизації основних засобів та нематеріальних активів тощо.

3. Внутрішній механізм регулювання окремих аспектів формування і використання основного капіталу підприємства. Механізм такого регулювання формується в рамках самого підприємства, відповідно управлінським рішенням з питань ефективності функціонування та використання його капіталу.

4. Система конкретних прийомів і методів здійснення управління основними засобами підприємства. У процесі аналізу основних засобів, планування і контролю діяльності підприємства, використовується загальна система методів і прийомів, до головних з них відносяться методи: техніко-економічних розрахунків, балансовий, економіко-статистичні, економіко-математичні, порівняння та інші.

Відсутність на всіх рівнях керівного апарату з досвідом роботи в ринкових умовах призвела до нарощування структурних проблем, розбалансованості виробничих програм сільськогосподарських підприємств, подрібнення їх майнових та земельних комплексів. Наслідком цього є зменшення потоку грошових надходжень в касу та на рахунки сільськогосподарських підприємств. А це є причиною нарощування проблем у сфері відтворення основного капіталу.

Найважливішою складовою основного капіталу в сільськогосподарських підприємствах є основні засоби. Тому необхідно враховувати гостроту головної проблеми сучасного сільськогосподарського виробництва – зношеність основних засобів. Механізм оновлення основного капіталу повинен передбачати використання амортизаційних коштів за своїм економічним призначенням, сприяти розвитку лізингового ринку, як одного з головних інструментів оновлення основного капіталу в сучасних умовах, поліпшенню інвестиційного фінансування реального сектора економіки за допомогою розвитку банківського сектору, страхового ринку, удосконалення податкового регулювання. А отже, оновлення основного капіталу та основних засобів, як його головного втілення, є надзвичайно складною та важливою проблемою, від якої значною мірою залежить і фінансово-економічний стан сільськогосподарського підприємства і його виробничі можливості, і потенціал розвитку. Схожі думки присутні у [1–4] і з ними важко не погодитись.

Необхідне створення ефективної системи формування амортизаційних фондів з урахуванням впливу інфляції на амортизаційні відрахування, важливо обрати доцільний метод нарахування амортизації, від якої залежить забезпечення технічного переоснащення, модернізації обладнання, прискорене оновлення технічного потенціалу підприємства. Крім того, велике значення мають своєчасні переоцінки основних засобів, здійснення інвестицій в основні засоби підприємств, що можливо за рахунок власних і залучених коштів [5–6]. Для планування основних засобів, їх розширеного відтворення, визначення ступеня зносу та розміру амортизаційних відрахувань, обсягу приватизації необхідна їх об'єктивна вартісна

оцінка. Вартість основних засобів впливає на ряд аспектів господарської діяльності підприємства:

- від результатів оцінки вартості основних засобів залежить об'єктивність обліку, аналізу діяльності, економічних розрахунків;

- визначає потребу в грошових коштах, необхідних для його формування;

- вартість основних засобів впливає на рівень собівартості продукції;

- реальне відображення вартості основних засобів визначає об'єктивність оцінки кінцевих результатів господарської діяльності підприємства;

- в умовах оподаткування майна вартість засобів є базою нарахування відповідних податків;

- вартість основного капіталу і в тому числі основних засобів безпосередньо впливає на формування показника ринкової вартості підприємства.

Залежно від мети основні засоби підприємства можуть оцінюватися за такими різновидами вартості [1]:

- первісна вартість – історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів;

- переоцінена вартість – вартість необоротних активів після їх Чиста вартість реалізації необоротного активу – справедлива вартість необоротного активу за вирахуванням очікуваних витрат на його реалізацію;

- залишкова вартість – різниця між первісною (переоціненою) вартістю необоротного активу і сумою його накопиченої амортизації (зносу);

- справедлива вартість – сума, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату переоцінки;

- ліквідаційна вартість – сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство/установа очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання

(експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

Критеріями рівня відтворення і використання основних засобів можуть служити: вартість основних засобів на початок і на кінець року, включаючи їх вибуття і введення в дію; коефіцієнти оновлення, вибуття і приросту основних засобів протягом року; забезпеченість підприємства та працівників основного виробництва основними засобами, витрати на утримання основних засобів за видами сільськогосподарської продукції в розрахунку на одиницю площі посівів сільськогосподарських культур або голову сільськогосподарських тварин.

При оцінці ефективності використання основних засобів підприємства найважливішими критеріями можуть служити показники, що характеризують співвідношення основних результатів виробництва у вартісному вираженні (вартості валової продукції, прибутку) з вартістю основних засобів підприємства в цілому і по галузях.

Для оцінки ефективності використання основних засобів при виробництві окремих видів продукції, особливе значення, на нашу думку, набуває показник, що виражає співвідношення обсягів виробництва продукції (у вартісному та натуральному вимірі) з витратами на утримання основних засобів. Він є, по суті, єдиним показником щорічної звітності сільськогосподарських підприємств, за яким можна виявити вплив основних засобів на рівень виробництва і його ефективність. Крім того, він відображує, хоча і опосередковано, технічний стан виробничого процесу і його динаміку.

Дослідивши різні підходи вчених економістів до проблеми розрахунку показників використання основного капіталу ми прийшли до висновку, що найбільш прийнятна концепція використання основного капіталу у сільському господарстві може складатися з таких груп показників:

- показники забезпеченості основним капіталом (фондозабезпеченість господарства, фондоозброєність праці, енергоозброєність праці, енергонасиченість господарства);

Таблиця 1

Структура показників ефективності використання та відтворення основного капіталу сільськогосподарськими підприємствами за напрямками аналізу

№	Напрямок аналізу основного капіталу	Показники, що характеризують відповідний напрям	Додаткові показники, запропоновані для удосконалення методичного підходу до аналізу функціонування та використання основного капіталу
1	Забезпеченість та стан основного капіталу	Фондооснащеність	наявність та кількісні зміни сільськогосподарської техніки
		Фондоозброєність	
		Енергоозброєність	кількість спожитої на виробничі потреби електроенергії
		Енергооснащеність	кількість введених в дію об'єктів та потужностей
		Коефіцієнт придатності	динаміка структури основного капіталу
Коефіцієнт зносу			
2	Рух та відтворення основного капіталу	Коефіцієнт оновлення	вартість ліквідованих основних засобів
		Коефіцієнт вибуття	
		Коефіцієнт сукупного відтворення	вартість введених в дію нових основних засобів
		Коефіцієнт приросту	коефіцієнт вартісного оновлення
3	Ефективність використання основного капіталу	Фондовіддача за валовою продукцією	Вартість спожитого основного капіталу на одиницю валової продукції
		Фондовіддача за товарною продукцією	Вартість чистого доходу, отримана на одиницю спожитого основного капіталу
		Фондовіддача за прибутком	Рентабельність реалізації
		Фондоємність	Зміна віддачі основного капіталу

Джерело: систематизовано та складено авторами

– показники руху та відтворення основного капіталу (коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття, коефіцієнт приросту, коефіцієнт зносу (фізичний, моральний), коефіцієнт придатності основних фондів, нормативний термін служби, норма амортизації);

– показники економічної ефективності використання основного капіталу (фондовіддача і ступінь впливу різних факторів на неї, фондомісткість, термін окупності, норма прибутку, матеріаломісткість продукції). Також при аналізі основного капіталу слід використовувати техніко-економічні показники, які характеризують рівень використання окремих груп виробничих засобів.

Проаналізувавши різні підходи вчених-економістів до визначення показників ефективності використання та відтворення ми узагальнили їх, систематизувавши у три напрями аналізу та доповнили показниками, на нашу думку, доцільними у використанні (табл. 1).

Для удосконалення аналізу ефективності використання основного капіталу ми пропонуємо розраховувати такі показники:

1. Вартість спожитих основних засобів на одиницю валової продукції, розрахованої як відношення вартості спожитих основних засобів до собівартості валової продукції, що дозволяє бачити частку основного капіталу, витраченого у виробництві одиниці продукції.

2. Вартість чистого доходу, отриманого на одиницю спожитих основних засобів, розрахованої як відношення чистого доходу від реалізації до вартості спожитих основних засобів, що дозволяє бачити кількість чистого доходу, отриманого на одиницю спожитого основного капіталу.

3. Коефіцієнт вартісного оновлення, як відношення вартості введених в дію нових основних засобів до

вартості ліквідованих основних засобів, що дозволяє бачити тенденцію зміни частки дійсно нових вартостей основного капіталу.

Серед показників оцінки ефективності використання основного капіталу вважаємо необхідним використовувати зміну його віддачі у часі, як співвідношення ефекту і витрат, необхідних для його отримання, для виявлення факторів впливу на коливання даного показника.

Висновки. В сучасних ринкових умовах господарювання розмір основного капіталу краще розглядати з точки зору ефективності його використання, оцінку якої ми пропонуємо доповнити методичними засадами:

– розрахунком фондорентабельності, як відношення прибутку від реалізації до середньорічної вартості основного капіталу, що виключає вплив коливання цін;

– розрахунком кількості основних засобів, витрачених на виробництво одиниці валової продукції, та аналіз тенденції зміни показників собівартості та амортизації для виявлення резервів зменшення витрат;

– аналіз темпів зростання продуктивності праці та фондоозброєності, які мають математичну залежність. При випереджаючому зростанні фондоозброєності над продуктивністю праці створюються умови для падіння фондовіддачі взагалі;

– досліджування впливу фактору спеціалізації виробництва на віддачу основного капіталу та шляхів підвищення ефективності через коригування виробничої програми підприємств;

– розрахунком та аналізом показників фондовикористання в розрізі групувань по рівню рентабельності, яка відображає рівень економічної самостійності суб'єктів господарювання та можливість фінансувати розширене відтворення за рахунок прибутку.

Список використаних джерел:

1. Амбросов В. Я. Відтворення та ефективне використання основних засобів : монографія. Харків : Міськдрук, 2011. 231 с.
2. Васюренко Л. В. Теоретичні засади стратегування інноваційного розвитку в галузі сільського господарства. *Вісник ХНАУ*. 2020. № 2. С. 28–32.
3. Петленко Ю. В. Удосконалення структури капіталу компанії як умова підвищення її капіталізації. *Фінанси України: Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України*. 2012. № 3. С. 102–109.
4. Kay, R. Farm Management. McGraw-Hill Science, Engineering / Math. 2011.
5. Syed, S. Promoting Investment in Agriculture for Increased Production and Productivity. S. L: CABI. 2013. 112 с.
6. Vasyurenko, L., Kuksa, I., Danylenko, V., Ostashova, V., Kysliuk, L., Naholiuk, O., Sukhoruchenko, M. Modeling Financial Supply of State Social Expenditures: The «Human-Center» Tax Principle. *International Journal of Supply and Operations Management*. 2021. 8(4). 370–380.

References:

1. Ambrosov, V. Ya. (2011). Vidtvorennya ta efektyvne vykorystannia osnovnykh zasobiv: monohrafiia [Reproduction and effective use of fixed assets: monograph]. Kharkiv: Miskdruk, 231 p. (in Ukrainian)
2. Vasyurenko, L. (2020). Teoretychni zasady stratehuvannya innovatsiinoho rozvytku v haluzi silskoho hospodarstva [Theoretical ambush of the strategic innovation development in the halls of the rural state]. *Visnyk KhNAU*, no. 2, pp. 28–32. (in Ukrainian)
3. Petlenko, Yu. V. (2012). Udoskonalennia struktury kapitalu kompanii yak umova pidvyshchennia yii kapitalizatsii [Improving the company's capital structure as a condition for increasing its capitalization]. *Finansy Ukrainy: Naukovo-teoretychnyi ta informatsiino-praktychnyi zhurnal Ministerstva finansiv Ukrainy*, no. 3, pp. 102–109. (in Ukrainian)
4. Kay, R. (2011). Farm Management. McGraw-Hill Science / Engineering / Math. P. 101.
5. Syed, S. (2013). Promoting Investment in Agriculture for Increased Production and Productivity. S. L: CABI. P. 112.
6. Vasyurenko, L., Kuksa, I., Danylenko, V., Ostashova, V., Kysliuk, L., Naholiuk, O., Sukhoruchenko, M. (2021). Modeling Financial Supply of State Social Expenditures: The «Human-Center» Tax Principle. *International Journal of Supply and Operations Management*, 8(4), 370–380.